

La geografia s'ocupa específicament de l'estudi de l'espai geogràfic, entès com el medi en què té lloc la vida i les activitats dels sers humans. Les condicions mediambientals que constitueixen el medi, així com la seua localització, afecten les activitats humanes, però estes, al seu torn, també són capaces de transformar estes condicions contribuint a la configuració de l'espai geogràfic. Per tant, l'espai geogràfic inclouria l'espai físic, resultat de la dinàmica dels elements que componen l'ecosistema natural, i l'espai social, és a dir, l'espai produït, resultat de diferents processos i actuacions socials en el medi físic, que és modificat i configurat d'acord amb els interessos de grups socials diversos. La producció d'este espai geogràfic modifica les relacions ecosistèmiques existents, incidint en les interrelacions dels factors naturals. En este sentit, l'espai geogràfic és complex i global, resultat de la relació dialèctica dels diversos factors i elements físics i humans que el componen. L'objecte de la geografia és, per tant, explicar el canviant espai físic i social com a resultat de l'articulació i interacció dinàmica d'estos elements que el configuren.

Des d'esta perspectiva, la geografia com a objecte de coneixement, pot aportar un rigor explicatiu a la interpretació i comprensió de l'espai geogràfic espanyol. Per a això, estudia la distribució i localització de diversos elements geogràfics, els factors, processos i interaccions que es donen en un espai, així com les seues conseqüències espacials i mediambientals.

Esta assignatura s'ocupa, per tant, de l'espai geogràfic espanyol, que és abordat ací com un territori, és a dir, considerant Espanya com un espai geogràfic delimitat i configurat per l'acció humana concretada en normes, que responen a diversos interessos i projectes socials confrontats en els processos històrics. Este territori es caracteritza per la seua diversitat interna, resultat de les dinàmiques ecogeogràfiques i dels processos sociohistòrics que han incidit en la distribució d'elements demogràfics, la localització de les activitats humanes i dels mitjans ecogeogràfics. Este territori és percebut de manera diferent pels individus i grups socials donant lloc a diverses actituds, sentiments i comportaments. Esta percepció espacial és també un component subjectiu de l'espai geogràfic i condiona el seu coneixement.

Espanya, com a territori, és un espai complex que com a objecte d'aprenentatge implica unes dificultats específiques. Per a resoldre estes dificultats és necessari aprofitar els aprenentatges realitzats en l'etapa anterior, tant els mecanismes d'anàlisi de l'espai geogràfic basats en un bagatge conceptual, com l'aprenentatge d'una metodologia, d'unes estratègies d'aprenentatge i d'unes actituds positives davant del coneixement geogràfic. Tot això permetrà ara aconseguir un nou nivell d'abstracció, conceptualització i generalització. Açò suposa la capacitat d'establir relacions entre conceptes pertanyents a diverses teories, a vegades procedents d'altres camps científics. En este sentit, resulta pertinent la connexió amb l'assignatura d'Història, que pot proporcionar un suport per al coneixement dels processos històrics que subjauen en la configuració de l'espai geogràfic espanyol actual. El coneixement geogràfic també implica saber integrar, relacionar i explicar a partir de conceptes unificadors: la multifactorialitat existent en l'organització regional, les estructures socioeconòmiques complexes que es troben en l'ordenació del territori espanyol, el paper de les decisions polítiques en l'articulació i el funcionament del territori i la interacció del ser humà amb el medi ecogeogràfic.

La comprensió i explicació de l'espai territorial espanyol actual implica, necessàriament, una anàlisi que l'integre en una realitat geogràfica més àmplia de la qual Espanya forma part. En concret, és imprescindible referir-se a l'espai europeu a què físicament i socialment pertany. Una pertinença, esta última, més estreta si és possible des de la seua integració en la Unió Europea. Tal integració comporta importants i decisives conseqüències socials, econòmiques i espacials, com la redefinició dels desequilibris regionals i la reconstrucció d'una nova consciència espacial, ampliant-se la percepció del territori més enllà del marc de les nacions i els estats tradicionals. Tot això repercuteix de forma evident en l'estudi geogràfic, fent-se necessari un tractament del territori espanyol que permeta analitzar-lo en el context d'un espai europeu en construcció, sense oblidar altres regions com l'espai iberoamericà i l'àmbit mediterrani amb què existixen també estretes relacions de tipus cultural i històric.

Es tracta, per tant, de conèixer els caràcters fonamentals de la realitat geogràfica espanyola en el marc espacial europeu, els trets comuns i els de diversitat, les diferents variables que hi interaccionen, així com els seus problemes i projectes socials d'ordenació territorial. El professorat podrà utilitzar com a referència espais més pròxims a la realitat de l'alumnat, sense caure en una anàlisi localista. Així mateix, després d'una anàlisi general de l'espai europeu comunitari, pot aprofundir en aquells aspectes que es considere més rellevants.

Les aportacions d'esta matèria en el Batxillerat permetran a l'alumnat contextualitzar l'anàlisi dels territoris en diverses escales, reconèixer els diferents factors que configuren l'organització espacial i les estructures socials i econòmiques que vertebraren l'ordenació de l'espai geogràfic, així com el paper de les decisions polítiques en l'articulació i funcionament del territori. Els estudiants també hauran de ser capaços de comprendre la importància de l'acció social i de les seues conseqüències mediambientals. Tot això es realitzarà des d'actituds i valors entre

els quals figuren de manera destacada la sensibilitat i la responsabilitat cap al medi i la solidaritat davant dels problemes d'un sistema territorial cada dia més interdependent i global.

Els continguts se seleccionen en funció de determinades categories rellevants en coherència amb els plantejaments anteriors: processos bàsics en la construcció del coneixement en geografia (amb especial consideració de les explicacions multifactorials, de la interacció d'elements ecogeogràfics i dels sistemes d'organització territorial resultants); conceptes bàsics que expliquen la diferenciació de paisatges (clima, relleu, densitat, urbanització, etc.); les diverses accions de caràcter metodològic, que suposen la utilització dels procediments característics de l'anàlisi geogràfica (definir problemes, elaborar hipòtesi, verificar-les, etc.) i d'aquelles tècniques que faciliten el tractament, i posterior comunicació, de dades i informacions presentades en diversos codis comunicatius; finalment, les actituds referides a la forma i al procés mateix d'aprendre, capaç de generar, simultàniament, valors com la solidaritat i el respecte a la diversitat natural i social.

Objectius generals

El desenrotllament d'esta matèria contribuirà a fer que l'alumnat adquireisca les capacitats següents:

1. Comprendre i valorar la importància del sentiment i del comportament territorial del ser humà, en relació, en particular, al territori espanyol, forjat al llarg d'un procés històric i que es concreta en uns límits o fronteres que definixen estratègies i interessos de grups socials.
2. Conèixer i comprendre la diversitat i pluralitat de l'espai geogràfic espanyol, caracteritzat pels grans contrastos i la complexitat territorial derivats dels distints factors naturals, històrics i d'organització espacial que han anat modelant la societat, la cultura i el territori de forma interdependent.
3. Comprendre i explicar en les seues coordenades temporals i espacials els distints projectes socials, que donen lloc a diferents processos d'ordenació territorial, utilitzant conceptes, procediments i destreses específicament geogràfics per a explicar l'espai com una realitat dinàmica, diversa i complexa, en la qual intervenen múltiples factors.
4. Explicar la desigual distribució geogràfica de la població espanyola i europea, en les seues diferents categories, comprenent la seua dinàmica, estructura i projeccions futures.
5. Utilitzar els procediments específics del coneixement geogràfic per a explicar una situació territorial, partint de les percepcions espontànies que es contrasten amb els arguments científics per a elaborar una nova hipòtesi, verificables a través de les dades.
6. Valorar la funció del medi natural, dels recursos naturals i de les activitats productives en la configuració de l'espai geogràfic europeu, espanyol i de la Comunitat Valenciana, reco-

néixer la seua relació mútua amb la societat i percebre la condició de l'home com l'agent d'actuació més poderós i ràpid sobre el medi.

7. Caracteritzar els trets geogràfics bàsics dels països de la UE i comprendre les conseqüències espacials de la integració d'Espanya en esta, desenrotllant, al mateix temps, sentiments de pertinença a àmbits espacials supranacionals amb una actitud solidària i participativa.
8. Adquirir consciència espacial per a participar de forma activa i responsable en les decisions que afecten l'ordenació del territori i valorar la necessitat de potenciar l'equilibri natural i l'equitat social.
9. Identificar i conceptualitzar els diferents elements que configuren una explicació geogràfica: dinàmica atmosfèrica, explotació dels recursos naturals, procés d'urbanització, envelliment de la població, etc., utilitzant per a això un vocabulari adequat.

Nuclis de continguts

I. Aproximació al coneixement geogràfic.

Este primer nucli assumix continguts de tots els altres nuclis. Es fa explícit perquè no es considere un mer apèndix o siga tractat de manera autònoma. La seua presència és imprescindible i ha d'impregnar la resta dels nuclis de continguts.

Es tracta d'emfatitzar la concepció de la geografia com un tipus de coneixement que utilitza unes formes de raonar i operar. La reflexió i consciència sobre este procés d'elaboració de coneixement en forma part. És necessari establir com a continguts bàsics aquelles accions metodològiques que permeten a l'alumnat construir un coneixement significatiu. Això suposa realitzar una sèrie d'accions metodològiques com són: el plantejament i la resolució de problemes, la identificació i correcció de representacions de la realitat estereotipades, l'elaboració i verificació d'hipòtesi, l'obtenció i processat d'informació provinent de fonts diverses, l'anàlisi dels factors i la construcció d'explicacions geogràfiques coherents. Ara bé, per a desenrotllar estos continguts metodològics són necessàries determinades tècniques de treball: anàlisi de documents escrits, lectura i interpretació de mapes de diversos tipus, dades estadístiques, gràfiques i imatges formals.

Els continguts que corresponen a este nucli són:

- Definició d'un problema referit a un procés geogràfic i formulació d'hipòtesis de treball.
- Anàlisi de les distintes variables ecogeogràfiques que intervenen en els sistemes d'organització territorial per a arribar a una síntesi explicativa.
- Utilització crítica de dades i elaboració d'informacions utilitzant diversos codis comunicatius: verbal, cartogràfic, gràfic i estadístic.

II. Espanya: unitat i diversitat de l'espai geogràfic.

Este nucli té un caràcter introductor; s'hi tracta de presentar i raonar l'espai espanyol en les diferents escales espacials (des de la supranacional a la local). Este plantejament general es pot apreciar en aspectes com el coneixement de les homogeneïtats i heterogeneïtats, tant físiques (relleu, clima, sòls, aigües, vegetació) com humanes (població, hàbitat, activitats econòmiques, etc.), que caracteritzen eixe espai i de la percepció que es té dels seus trets comuns i de diversitat. La dita percepció, que condiona els comportaments territorials dels individus, així com les seues actituds i valors cap als altres, s'elabora a partir de l'ús que es fa de l'espai, així com de les seues concepcions culturals i històriques.

El territori espanyol és el resultat del procés històric i es defineix i limita per mitjà de les seues fronteres exteriors. En una altra escala d'anàlisi, el territori espanyol s'organitza internament en comunitats autònomes per mitjà d'un ordenament políticoadministratiu com a conseqüència d'un procés històric més recent i encara inconclús. Este procés històric i els seus resultats en l'organització territorial pot ser percebut i valorat per individus i grups socials de forma molt diferent.

D'altra banda, cal destacar que Espanya en el seu desenrotllament històric ha condicionat altres concepcions socioespacials entre les quals destaca l'espai europeu, sense oblidar l'iberoamericà i l'àmbit mediterrani, tots estos en procés de construcció.

D'acord amb tot el que s'ha assenyalat anteriorment, els continguts d'este nucli són:

- L'espai geogràfic: noció i característiques de l'espai geogràfic; elements i instruments d'informació i representació geogràfica; nocions d'anàlisi de localitzacions i distribucions espacials.
- Globalització i diversitat en el món actual: processos de mundialització i desigualtats territorials; classificacions de les àrees geoeconòmiques.
- Trets geogràfics essencials d'Espanya: situació geogràfica; contrastos i diversitat interns; posició relativa en el món i en les àrees socioeconòmiques i geopolítiques.
- L'ordenació territorial actual de l'Estat en comunitats autònomes com a resultat de processos i projectes històrics contemporanis. L'espai geogràfic de la Comunitat Valenciana.

III. Les dinàmiques ecogeogràfiques.

Es pretén que els estudiants conceptualitzen el medi ecogeogràfic com el resultat de l'acció de factors interrelacionats, alguns dels quals naixen de la pròpia naturalesa, mentre d'altres sorgixen de la societat. El medi és el producte d'esta dinàmica ecogeogràfica en què intervenen les unitats geomorfològiques, els contrastos climàtics, les aigües, els sòls i les formacions vegetals. No es tracta de la simple descripció d'estos factors, sinó d'explicar la relació dialèctica que s'establix entre ells: cada factor o element condiona en major o menor mesura els altres i és, al mateix temps, condicionat per estos.

El medi geogràfic ha de ser considerat com el resultat inacabat d'esta dinàmica en què les activitats humanes influïxen en el medi físic i, al mateix temps, són influïdes per este. La diversitat de mitjans ecogeogràfics que caracteritzen el territori espanyol és la conseqüència lògica de les diferents dinàmiques existents.

En estes dinàmiques ecogeogràfiques l'acció humana pot ser decisiva, donant lloc a processos de destrucció del medi físic que originen greus problemes mediambientals (erosió, contaminació, desertificació i desforestació) o a polítiques de tipus conservacionista i ús més racional dels recursos naturals. En això juguen un paper decisiu factors de caràcter polític, social, tècnic, econòmic, així com la percepció de la fragilitat del medi físic i la valoració que se'n faça.

Els continguts que corresponen a este nucli són:

- Els elements que estructuren el medi físic: les unitats del relleu, els contrastos climàtics, les aigües, les formacions vegetals i els sòls. El problema de l'aigua a la Comunitat Valenciana.
- La varietat dels grans conjunts naturals espanyols: identificació dels seus elements geomorfològics, estructurals, climàtics i biogeogràfics.
- Naturalesa i recursos a Espanya: matèries primeres, fonts i recursos energètics.
- La interacció entre el medi físic i la societat: la protecció dels espais naturals, els problemes mediambientals i les polítiques conservacionistes.

IV. La desigual utilització dels recursos. Espai i activitat econòmica. Els paisatges geogràfics.

En este nucli es pretén que els estudiants compreguen i expliquen la diversitat de paisatges que hi ha en el territori espanyol com a conseqüència dels diferents tipus d'explotació i utilització pels sers humans dels recursos que es troben en el medi físic (agraris, miners, forestals, marins, etc.). L'heterogeneïtat del medi físic provoca la desigual distribució dels recursos en l'espai i les diverses localitzacions de les activitats econòmiques humanes.

La desigual distribució dels recursos en el territori espanyol genera una distinta utilització de l'espai caracteritzat per aquella activitat que és predominant. Així, trobem espais en què el medi físic és utilitzat com un mitjà de producció, en activitats agràries, forestals o piscícoles. Altres espais són organitzats d'acord amb l'activitat industrial, a la qual no és aliena la política territorial de modernització de la indústria o els més recents processos de reindustrialització i reconversió industrial. Finalment, els profunds canvis que ha experimentat l'economia i la societat espanyola introduïxen nous usos de l'espai geogràfic com a conseqüència de les activitats del sector terciari: algunes d'estes, com el comerç i el transport, exercixen un paper decisiu en la vertebració territorial; altres, com el turisme i l'oci, han produït un important impacte socioeconòmic i mediambiental.

Estos canvis han donat lloc a una major diversitat interna de l'espai geogràfic espanyol i a una desigual localització de les activitats econòmiques que explica els desequilibris territorials reflectits, per exemple, en la distribució de la riquesa, en els nivells de benestar i en la qualitat de vida.

Junt amb estes conseqüències socioeconòmiques estan les de caràcter ambiental com a resultat de la sobreexplotació o la mala utilització dels recursos, que poden ocasionar greus problemes mediambientals: sobreexplotació de la terra, contaminació de les aigües i de l'atmosfera, degradació del medi.

D'acord amb les consideracions anteriors, els continguts d'este nucli són:

- Acció dels factors socioeconòmics en el territori espanyol: evolució històrica, panorama actual i perspectives.
- La pluralitat dels espais rurals: transformació i diversificació de les activitats rurals i la seua plasmació en tipologies espacials diverses; les dinàmiques recents del món rural.
- La reconversió de l'activitat pesquera.
- Els espais industrials. Fonts d'energia i aprofitament energètic. La política territorial de modernització de la indústria i les seues conseqüències.
- Les activitats del sector terciari. El comerç i la xàrcia de transports: la vertebració territorial. Els espais d'oci. El turisme.
- El sector primari, la indústria i el sector terciari a la Comunitat Valenciana
- Les repercussions socioeconòmiques i ambientals de l'explotació dels recursos.

V. El sistema urbà i l'ordenació del territori.

En este nucli s'estudia el sistema urbà i l'actual procés de terciarització de l'economia espanyola en relació amb la distribució geogràfica de la riquesa i de la població, que ha donat lloc a una determinada ordenació del territori. Els estudiants han de ser capaços d'explicar els desequilibris espacials que es produïxen a Espanya, per mitjà de l'anàlisi dels factors que han intervingut en la seua formació. Un d'ells és la població espanyola en el comportament geodemogràfic de la qual han aparegut noves tendències com l'envelliment, la disminució de la fecunditat i la modificació de les direccions dels moviments migratoris, reflectida en la variació dels saldos migratoris tradicionals. Així mateix, l'estudi de la població també ha d'incloure l'anàlisi de les estructures biodemogràfiques (per edat i sexe) i laboral (població activa i parada). Tot això incorporarà la perspectiva de l'evolució demogràfica a fi d'explicar les desigualtats espacials.

Un altre aspecte que s'estudia en este nucli són els processos d'urbanització que han donat lloc a un sistema de ciutats. Les mateixes ciutats s'han transformat com a conseqüència de la seua adequació a noves activitats i funcions relacionades amb el sector terciari. D'altra banda, la dinàmica urbana es caracteritza pels processos més recents de difusió urbana

com són el desenrotllament d'àrees periurbanes i metropolitanes. Esta expansió i difusió urbana ha produït un important impacte ambiental i paisatgístic.

Finalment, cal insistir en la interrelació entre els processos d'industrialització, urbanització, dinàmica geodemogràfica i creació de la xàrcia de transports i comunicacions, així com en l'anàlisi de les disparitats regionals resultants concretades en una desigualtat en la distribució de la renda, del producte interior brut i d'altres indicadors socioeconòmics. Estes desigualtats regionals poden vore's afectades per les conjuntures econòmiques, per polítiques d'equilibri interregional o per processos com el de la integració d'Espanya en la Unió Europea, i això planteja una redefinició de la situació regional espanyola.

Els continguts d'este nucli són:

- La població espanyola. L'estructura biodemogràfica i laboral. Evolució demogràfica i desigualtats espacials. La població de la Comunitat Valenciana.
- Processos d'urbanització. Morfologia i estructura de les ciutats de la Comunitat Valenciana. Els sistemes de ciutats i les xàrcies de transport. Les activitats i funcions urbanes. L'impacte ambiental.
- Les disparitats regionals i l'ordenació territorial. Les polítiques estatals per a superar els desequilibris regionals.

VI. La projecció d'Espanya en l'espai mundial.

En este apartat es considera l'espai territorial espanyol en el marc internacional, conformat per una xàrcia de relacions econòmiques, socials, polítiques i culturals resultat de processos històrics, que ressalten, especialment, la projecció europea. Espanya s'ha incorporat al procés de construcció d'un espai europeu encara inacabat. El territori espanyol, com a conseqüència de la seua integració en la Unió Europea, és afectat per les polítiques comunitàries. Igualment, els elements rellevants del territori espanyol són ara redefinits en un context més ampli. Les desigualtats socioeconòmiques que caracteritzen internament el territori espanyol són reinterpretades des de la referència de les regions europees. Les decisions polítiques comunitàries se superposen a les que procedixen de la iniciativa de l'Estat espanyol i en les quals intervenen interessos que van més enllà de l'àmbit de les fronteres nacionals. Tot això ha creat una nova percepció del territori espanyol, així com nous sentiments de pertinença i identificació territorial, unes vegades conflictius i d'altres complementaris. De ser la construcció d'Europa el projecte exterior més important d'Espanya no cal oblidar el seu paper en una escala planetària. Este espai mundial és la conseqüència de la interacció de les estructures de poder i els sistemes territorials resultants. Està caracteritzat per les profundes desigualtats socioeconòmiques regionals en l'àmbit mundial que dividixen el món en països rics i pobres (amb una àmplia gradació), i això planteja dificultats d'integració i també conflictes d'interessos. Tot això configura les relacions geopolítiques en

l'àmbit mundial, que es caracteritzen per una dinàmica de conseqüències difícils de preveure. Espanya participa en estes relacions de manera particular o formant part d'organitzacions supranacionals. En particular, Espanya exercix un paper privilegiat en les relacions amb els països iberoamericans i posseïx forts interessos geopolítics en l'àrea mediterrània, i això es tradueix en la seua participació en programes de cooperació i ajuda per al desenvolupament.

D'acord amb tot el que s'ha exposat anteriorment, els continguts d'este nucli són:

- El procés de construcció de la Unió Europea. Estats i regions. El repte de la creació d'una política comunitària.
- Naturalesa i medi ambient en la Unió Europea. Els contrastos físics: relleu, clima i hidrografia; situació del medi ambient i polítiques comunitàries amb incidència ambiental.
- Les desigualtats socioeconòmiques en les euroregions. Les polítiques socioeconòmiques comunitàries.
- Espanya en el nou orde geopolític mundial i el nou paper d'Europa. El paper d'Espanya en la configuració d'un espai iberoamericà.

Criteris d'avaluació

1. Conceptualitzar Espanya com un conjunt de caràcters geogràfics plurals en el seu interior, però amb una identitat individual quan s'analitzen en una escala mundial.

A través d'este criteri podem valorar el nivell d'aprenentatge aconseguit per l'alumnat en la comprensió del comportament territorial i en l'explicació del fet de ser ciutadà de l'Estat espanyol. Així, en un primer nivell el criteri es referix a la capacitat de reconèixer una descripció de paisatges heterogenis (agraris, industrials, de muntanya, urbans, litorals), que conformen l'espai geogràfic d'Espanya. En un segon nivell, a la capacitat de reconèixer la localització precisa d'eixos diversos paisatges, identificant en el mapa els llocs de distinta grandària i amb característiques diferents. En un tercer nivell, el criteri fa referència a la capacitat d'emetre hipòtesis sobre factors que intervenen en l'organització d'eixos paisatges. Amb este criteri no sols s'avaluen els conceptes adquirits, sinó també els procediments metodològics, la forma de construir una explicació alternativa i les actituds d'anàlisi crítica respecte a opinions quotidianes.

2. Explicar l'organització de l'espai geogràfic com a resultat d'un procés sociohistòric, que va definint la constitució de les fronteres interiors i exteriors i la creació de sentiments de pertinença a un territori concret.

En un primer nivell, el criteri pretén comprovar si els estudiants poden identificar les fronteres provincials i de comunitats autònomes en el territori espanyol, així com la projecció del seu

desenrotllament històric en el món (les fronteres idiomàtiques, el nou mercat europeu) entenent-les com a resultat d'un procés històric complex. En un segon nivell, si els estudiants saben localitzar i conceptualitzar la frontera com a línia divisòria de les organitzacions socials i territorials, reflex de processos socials en l'organització territorial i que, en ocasions, s'establix per mitjà d'elements mediambientals (un riu, una cadena de muntanyes, la costa). En el tercer nivell, s'avalua la capacitat d'explicar la constitució de fronteres com a conseqüència de les estratègies dels agents socials des del poder (polític, militar, eclesiàstic, econòmic) en diferents moments de la nostra història.

3. Explicar la diversitat de paisatges com a conseqüència de l'aprofitament i explotació econòmica dels recursos naturals en diferents mitjans ecogeogràfics, avaluant les principals repercussions mediambientals.

En un primer nivell, els estudiants hauran de saber identificar i localitzar els recursos del medi físic espanyol (zones pesqueres, mineres, agràries, d'oci, etc.). En un segon pas, hauran de saber relacionar els factors que intervenen en esta delimitació (pendents, tipus de sòl, humitat, temperatura, insolació, vies d'accés, etc.). Finalment, seran capaços d'explicar la interacció dinàmica d'eixos factors; per exemple, el paper de l'acció humana en el desencadenament d'un desequilibri ecològic (sobreexplotació de la fauna litoral) o bé en la gestió racional dels recursos (aqüicultura).

4. Resoldre un problema geogràfic que afecte la distribució de la població i riquesa per mitjà de la utilització de diverses fonts i indicadors socioeconòmics.

Este criteri pressuposa que els estudiants han de dominar una metodologia que els permeta definir el problema amb els seus components rellevants, de tal forma que puguen formular hipòtesis utilitzant els conceptes precisos i verificar-los utilitzant les tècniques pròpies de la cartografia i l'estadística descriptiva. És possible identificar tres nivells en la resolució de problemes geogràfics. En el primer, els estudiants resoldran un problema explícitament plantejat, amb informació i dades precises per a la seua resolució (per exemple, esbrinar si la població urbana envellix menys que la dels mitjans rurals). Un segon nivell consistirà en el fet que els estudiants sàpien plantejar-se el problema comptant només amb una informació genèrica, sol·licitant nova informació. Finalment, en un tercer nivell, seran capaços d'oferir una anàlisi satisfactòria dels factors que intervenen en l'explicació de la desigual distribució de la riquesa i la població, avaluant les seues conseqüències en la vida quotidiana.

5. Identificar els principals problemes mediambientals (erosió, contaminació, sobreexplotació dels recursos naturals) en un espai concret, analitzant els factors que augmenten la inestabilitat d'este espai o afavorixen la seua estabilitat i plantejant possibles accions o solucions.

Amb este criteri es pretén comprovar si l'alumnat és capaç de fer una anàlisi i una valoració del grau de conservació o destrucció del medi físic natural a partir de l'observació directa i del maneig de diverses fonts informatives. Un primer pas consistix a identificar les variables que configuren un medi ecogeogràfic. Un segon pas consistix a saber relacionar estes variables en un sistema teòric de funcionament, explicant la incidència que té l'activitat humana en la ruptura de l'equilibri ecològic. Finalment, seran capaços d'aplicar els seus coneixements a l'explicació dels principals mitjans ecogeogràfics d'Espanya proposant possibles plans d'actuació que puguen corregir els desequilibris mediambientals o conservar i protegir aquells mitjans que estiguen amenaçats.

6. Avaluar els possibles impactes que es deriven de l'ordenació territorial de les ciutats en la vida social i en les relacions econòmiques, així com la seua vinculació amb les decisions polítiques.

Amb este criteri es pretén valorar si els estudiants són capaços de construir hipòtesis explicatives sobre el futur d'alguns sectors urbans, que poden ser els seus propis. Per a això hauran de realitzar una anàlisi de diversos documents d'informació com, per exemple, un pla general d'ordenació urbana o altres instruments de planificació semblant. En un primer pas, s'exigirà el reconeixement del pla i dels símbols i signes convencionals que expliquen el planejament projectat. En un segon grau, se sol·licitarà l'emissió d'hipòtesis sobre el possible desenrotllament d'eixe barri una vegada efectuat el que planifica. Finalment, es pot sol·licitar una alternativa raonada al planejament oficial. D'esta manera, es desenrotllen actituds de coneixement crític davant de fets de la vida quotidiana.

7. Reconèixer i aplicar els mètodes específics del coneixement geogràfic per a explicar una situació espacial, extraient, processant i interpretant la informació procedent de diversos documents i fonts.

Amb este criteri es pretén valorar el grau d'autonomia intel·lectual aconseguit que permetran enfrontar-se amb èxit a noves situacions de caràcter geogràfic. Per a això, l'estudiant haurà de reconèixer les seues percepcions de la realitat, distingint les seues opinions personals d'altres opinions i dels arguments científics. En segon lloc, haurà de ser conscient de les diferents fases que comporta la reconstrucció del seu propi pensament, com ara l'acotació del problema que es va a estudiar i emetre hipòtesis de treball que guien el procés de busca per a poder aconseguir unes conclusions provisionals, per mitjà de l'ús de diverses fonts d'informació, codificada en diversos llenguatges, i de tècniques que permeten processar la dita informació adequadament. En tercer lloc, haurà de saber aplicar amb rigor crític i creativitat tals procediments, ajustant-los a la naturalesa del problema geogràfic analitzat, així com tindre la competència comunicativa necessària per a informar de les seues conclusions a altres persones.

8. Localitzar els distints espais industrials, a partir dels centres de producció de fonts d'energia i matèries primeres i dels interessos econòmics, socials i polítics.

Amb este criteri es vol esbrinar si els alumnes i les alumnes saben explicar la localització dels centres industrials a partir de l'anàlisi de factors mediambientals, socioeconòmics, i polítics, factors que són valorats de distinta manera d'acord amb el procés temporal en què s'anali-tze la seua articulació concreta.

En un primer nivell, els estudiants sabran distingir els diferents tipus d'indústria i la relació de la seua localització respecte a les fonts d'energia i matèries primeres. En un segon nivell, els estudiants hauran de considerar altres factors de la localització industrial com ara concentra-cions de població, xàrcies de comunicació o política de l'Administració. Finalment, hauran d'articular diferents models de localització en què combinen diferents escales d'anàlisi, des de la comarca a l'espai mundial, explicant l'existència de les diverses àrees industrials del territo-ri espanyol.

9. Identificar les etapes fonamentals de la construcció de la Unió Europea, conèixer les seues institucions i funcionament i valorar les conseqüències espacials de la seua política socio-econòmica interior i exterior.

Amb este criteri es pretén comprovar, en un primer nivell, que els estudiants coneixen les principals etapes que jalonen la construcció de la Unió Europea i la funció de les institucions comunitàries més importants. En un segon nivell, hauran de saber definir els problemes fonamentals de divers orde, que responen a diferents interessos nacionals i que han dificul-tat o dificulten el procés d'integració europeu. Finalment, hauran de valorar les repercus-sions polítiques, socials i econòmiques de la construcció de l'espai comunitari en el context d'un món cada vegada més internacionalitzat, afectat per problemes comuns i amb centres de decisió supranacionals.

10. Planificar una eixida a l'entorn o treball de camp, preparar la documentació o material previ necessari, plantejar qüestions o problemes sobre la zona, arregar informació, efec-tuar càlculs, dibuixar croquis, etc., i elaborar i presentar un informe utilitzant un vocabula-ri geogràfic correcte.

Este criteri tracta d'avaluar en quina mesura els estudiants són capaços de planificar i realitzar un treball d'indagació sobre el terreny, efectuant per a això, amb una preparació prèvia, una excursió geogràfica o treball de camp.

11. Distingir els principals contrastos territorials, tant entre comunitats autònomes com a interns en algunes d'elles, per a analitzar els desequilibris territorials existents a Espanya i conèixer les polítiques europees de desenrotllament regional.

Amb este criteri es pretén comprovar en un primer nivell que els estudiants apliquen el coneixement dels desequilibris territorials, com a resultat d'un conjunt de factors de divers orde, al territori de la Comunitat Valenciana. En un segon nivell hauran de ser capaços d'aplicar-lo a altres comunitats autònomes, per a finalment comprendre problemes de compensació o descompensació territorial especialment rellevants en l'actualitat, així com les polítiques de desenvolupament regional generades en l'àmbit territorial espanyol i en el de les polítiques regionals de la Unió Europea.

